

Moholy-Nagy og Bauhausbücherne som projekt

Af Alain Findeli

1. Hele baggrundshistorien og en detaljeret beskrivelse af serien med Bauhausbücher mangler nu at blive lavet. Kun enkelte sammendrag er blevet udgivet i alment gældende bøger om Bauhaus. Den mest komplette tekst, vi har konsulteret, er en maskinskrevet tekst på 87 sider udarbejdet af Hildegard Bremer: *Die Bauhausbücher 1925-1930. Eine referierende Bibliographie unter Berücksichtigung von Rezensionen*, oktober 1979. Vore data stammer især fra korrespondancesamlingen, som findes i Bauhaus-Archiv, Berlin.

Historieskrivningen og kunstkritikerne tillægger de fjorten Bauhausbücher udgivet fra 1925 til 1930 en betydning og en originalitet, som ikke kan bestrides. Betragtet hver for sig har alle disse værker fastholdt opmærksomheden. Enkelte af værkerne har endda haft den største teoretiske og æstetiske betydning, ikke blot i Bauhaus' historie, men generelt set i den moderne bevægelse. Imidlertid har næsten ingen interesseret sig for serien i sin helhed, undtagen som en biting i et historisk perspektiv eller som et eksempel på en forbilledlig udførelse inden for grafisk design. Men ved at fremhæve hvert enkelt værks individualitet særskilt forråder man ikke blot forfatterens oprindelige intention, men risikerer også at dække over det teoretiske, filosofiske og pædagogiske projekt, som lå til grund for udgivelsen af denne serie. Vi anbefaler derfor, at man betragter *Bauhausbücher*-serien som et samlet projekt med denne tekst som et første udkast i den henseende¹. Serien er en syntese over den modernistiske æstetik inden for kunst, arkitektur og design. Den metodologiske position, som følger heraf, indbyder til at finde frem til, hvad der *forbinder* forfatterne til de forskellige titler, snarere end hvad der *adskiller* dem – noget som man i de sidste 50 års kunsthistorie har anset for nødvendigt at gøre med en stædighed, som til sidst har gjort det fuldstændig umuligt at forstå meningen på grund af den spredning, det har medført.

I dette essay vil vi beskæftige os med projektets oprindelse og analysere dets karakteristika og primære mål for til slut at konkludere med et par betragtninger omkring dets modtagelse og eftertid.

Indledningsvis trænger to kommentarer sig på:

1. Det er hensigtsmæssigt at opfatte serien med de fjorten Bauhausbücher som et resultat af en sammenflydning af to ret forskellige projekter, nemlig Gropius' og Moholy-Nagys, hvilket forklarer seriens endelige sammensætning;
2. Som det ofte har været tilfældet med Bauhaus og især med Moholy-Nagy, er det vigtigt at konstatere forskellen mellem det oprindelige projekt og det færdige produkt.

Lad os kigge mere detaljeret på de to kommentarer.

Et tvedelt projekt

I alle reklamebrochurer og i hver af de fjorten bøger angives som redaktion: Walter Gropius og László Moholy-Nagy. I virkeligheden var – på den ene side – deres respektive opgaver meget forskellige, og sandsynligvis – på den anden side – også deres opfattelser af det samlede projekt. Det meste af tiden var det da også Moholy-Nagy, som påtog sig arbejdet: anmodning om tekster hos de påtænkte forfattere, modtagelse af manuskripter, korrespondance med trykkerier, fotografer og klichéanstalter, ombrydning og typografi, udformning af omslag og indbinding, korrekturlæsning. Man ved og gætter rigtigt, at hans kone, Lucia Moholy, som havde erfaring fra tidligere i forlagsmiljøet, har hjulpet sin mand i et væsentligt større omfang, end hvad der er blevet antydnet i tiden efter Bauhaus – og dette på trods af flere nyere berigtigelser². Vi lader hende få ordet:

Jeg har arbejdet hos Kurt Wolff og Ernst Rowohlt og der i en relativ kort, men intens læretid lært forlagsvæsenets grundtræk at kende. Jeg var fortrolig med skrifttyper og trykkeproces, forstod at bedømme de forskellige papirtypers kvalitet, kunne omregne et manuskript til bogsider og var en øvet korrekturlæser. På Akademiet i Leipzig havde jeg fået et værdifuldt indblik i billedreproduktionsteknik og også tilegnet mig kendskab til bogindbinding. Redaktionel begavelse var, sådan sagde man, »medfødt«.

De to udgivere, Gropius og Moholy-Nagy, havde hverken tid eller lyst til at beskæftige sig med detaljer vedrørende bogfremstilling. De tog stilling til, hvilke temear der skulle behandles, valg af forfattere samt naturligvis den overordnede planlægning.³

Det var naturligvis i egenskab af direktør for Bauhaus, at Walter Gropius optrådte ved Moholy-Nagys side. Det var Gropius, som pålagde sin ven at gennemføre det konkrete projekt, men sandsynligvis ikke uden at have diskuteret de forskellige mulige optioner og deltaget i de vigtige beslutninger. Ofte påtog han sig selv at kontakte de påtænkte forfattere, fordi han havde professionelle eller venskabelige bånd med dem, eller fordi bogen skulle handle mere specifikt om arkitektur (Behne, van der Rohe, Garnier, Le Corbusier, Meyer, Oud). I Moholy-Nagys fravær tog han sig af den løbende forretning, og det skete, at han selv underskrev breve, når det drejede sig om en vanskelig eller uopsættelig sag, som krævede autoritet⁴. Til syvende og sidst er det derfor berettiget først

2. Se for eksempel det værk af Rolf Sachsse, som er tilegnet hende, *Lucia Moholy*. Düsseldorf, Marzona, 1985.

3. Lucia Moholy, *Marginalien zu Moholy-Nagy Marginal Notes*. Krefeld, Scherpe Verlag, 1972, side 44.

4. Denne fordeling af opgaverne bliver bekræftet ved det antal breve, som er underskrevet af Moholy-Nagy, og som er en del af korrespondancen vedrørende Bauhaus-bücher. Ud af ca. 250 breve er knap en snes stykker underskrevet af Gropius.

5. Gropius' tvister med de politiske myndigheder i Weimar er emnet for en udtømmende og uddybende afhandling af Karl-Heinz Hüter i dennes værk *Das Bauhaus in Weimar*. Berlin, Akademie Verlag, 1976, til hvilken Gropius selv gav sin velsignelse i et rosende brev sendt til forfatteren. Dette er citeret og delvis gengivet af Karin Hirdina i «Un contributo alla storia del Bauhaus di Weimar», *Casabella*, 435, 1978, side 25. Et lignende stykke arbejde, men i uddrag, er blevet lavet for Dessau-perioden af Ulla Machlitt i «Il Bauhaus sullo sfondo delle strutture economico-sociali e dei gruppi politici al Dessau dal 1925 al 1930», *ibid.*, side 29-34.

og fremmest at tilskrive ægteparret Moholy-Nagy den største fortjeneste for udgivelsen af Bauhaus-bøgerne.

Vigtigere end fordelingen af opgaverne er dog spørgsmålet om virkeliggørelsen, eller snarere koordineringen, af to projekter. På et tidligt tidspunkt begyndte de politiske myndigheder i Weimar, som Bauhaus' budget afhang af, at presse Gropius til at aflægge regnskab vedrørende præstationerne på denne skole, som han så indtrængende havde ansøgt om at blive direktør for.⁵ Afholdelsen af den store udstilling i 1923 kan delvis forklares ved, at Gropius var meget opsat på at få offentliggjort de første opnåede resultater. I en anden form skulle serien af Bauhaus-bøger – i det mindste efter hans forestilling – bidrage til at udstille, retfærdiggøre og forklare det arbejde, som blev udført på Bauhaus-skolen. Det er derfor emnet for bog 3: *Ein Versuchshaus des Bauhauses in Weimar*, bog 7: *Neue Arbeiten der Bauhauswerkstätten* og bog 12: *Bauhausbauten Dessau*, hvad angår den konkrete udformning, og bog 2: *Pädagogisches Skizzenbuch*, bog 9: *Punkt und Linie zu Fläche* og bog 14: *Von Material zu Architektur*, hvad angår de pædagogiske og æstetiske principper i henholdsvis Klees, Kandinskys og Moholy-Nagys undervisningsform.

Moholy-Nagy, som lige var kommet til Bauhaus, var især ivrig efter, at et så stort publikum som muligt kunne få adgang til de karakteristiske teorier, der kendetegnede de forskellige '-ismer', som stod over for hinanden på den kunstneriske avantgardes tribune, og ligeledes de mere eller mindre nuancerede forskelle, som adskilte dem. Det er således, at man må forstå tilstedeværelsen af de syv andre bøger i samlingen.

Sammenfattende er det berettiget at anse *Bauhausbücher*-serien for frugten af en forbindelse mellem en politisk nødvendighed og et omfattende pædagogisk projekt.

Et ufuldendt projekt

På Mesterrådets møde den 14. juli 1922 beskrev Gropius formatet og indholdet i en bog, hvis indhold skulle redegøre for Bauhaus' målsætning og opgaver, og hvis udgivelse allerede havde været planlagt i et stykke tid: 64 sider med 10 sider tekst og resten som illustrationer. Man genkender her ikke kun den prototype af bogen som fulgte med udstillingen i 1923, *Staatliches Bauhaus Weimar 1919-1923*, men også de kommende Bauhaus-bøgers grundlæggende format. Foråret 1923 blev det besluttet at grundlægge et forlag i selve Bauhaus, *Bauhaus-Verlag*, hvis opgave det var, dels at udgive bogen, dels de berømte *Bauhaus Mappen*. Det var også dette forlag, som skulle have udgivet

Bauhausbücher; men det blev der sat en stopper for i 1924 af den galoperende inflation og møntreformen. Det var forlaget Albert Langen i München, som til sidst udgav bøgerne.

Men inden da, i marts 1923, bliver Moholy-Nagy officielt præsenteret for mestrene, da han beklæder sit embede som den »fratrådte« Ittens efterfølger. Man kan nemt gætte, hvordan man under den temperamentsfulde Moholy-Nagy ret hurtigt gik fra et projekt med én bog over til et projekt med en serie med mere end tredive udgivelser. I begyndelsen bliver han betroet den grafiske udførelse af den bog, som følger med den store udstilling, og hvis omfang i høj grad oversteg det oprindeligt planlagte: 200 sider med ca. 30 sider tekst og resten som illustrationer, *Hauptsache des Buches*, ifølge Gropius. Da udstillingen er afsluttet, skriver Moholy-Nagy til Aleksander Rodtjenko for at meddele ham sin hensigt at udgive »en serie pjecer, som beskæftiger sig med de mest aktuelle spørgsmål«; brevet indeholder en liste over tredive foreløbige emner svarende til ca. 50 bøger, hvoraf det første emne, »Diskussion over konstruktivismen«, netop er genstand for hans brev. Det planlagte program er yderst omfattende og - hvis princippet i den grundlæggende idé er blevet bibeholdt - er Moholy-Nagys iver blevet betydeligt dæmpet med hensyn til rækkevidden af de behandlede emner. Her følger de dengang planlagte emner:

1. Diskussion over konstruktivismen
2. Opbygning af en ny livsform
3. Det nyskabte (i særdeleshed)
4. Det nyskabte (i almindelighed)
5. Fotografi. Film, nye manuskripter
6. Ny reklame (også typografi og film)
7. Nye pædagogiske problemer
8. Konstruktiv biologi. Mod en ny lægevidenskab (som man bruger og med naturlige behandlingsmetoder)
9. Kritik af udgivne tidsskrifter. Forslag til et nyt tidsskrift, som er velgjort og veludtænkt
10. Tilbageblik over perioden (1908-1923)
11. Specifikke politiske problemer (1908-1923)
12. Specifikke økonomiske problemer
13. Specifikke videnskabelige problemer
14. Specifikke tekniske problemer
15. Specifikke kunstneriske problemer

6. Brevet, dateret den 18. december 1923, er gengivet af K. Passuth i denne værk *Moholy-Nagy*. Paris, Flammarion, 1984 (originaludgave på ungarsk, 1982), side 390-91.

16. Organisation (et af de vigtigste punkter)
17. Kunst og uro
18. Arkitektur og maleri
19. Amerika og Europa (den amerikanske ånd, den europæiske ånd og de amerikanske problemer)
20. Forholdet mellem kontinenterne. Konstruktiv geografi
21. Mellemøsten og Fjernøsten (som skjuler jordens rigdomme)
22. Musik. Mekanismer. Talende maskiner. Mekaniske spil. Elektriske varietéforestillinger. Lyd-, lys-, form-, bevægelse- og duftsyntese i teater og cirkus
23. Arkitektur (byplanlægning, privat byggeri, skibsbyggeri osv.)
24. Problemer med glas og andre materialer i relation til ny fysik og kemi
25. Kunstnerisk udførelse i atelier: maleri, materialekonstruktion
26. Sprog og litteratur: russisk, tysk, ungarsk, fransk, amerikansk osv. Verdenssprog. Konstruktiv filologi (Jespersen, Scheffels)
27. Religion, filosofi, metafysik
28. Skabelsen af moderne kunstneriske bevægelser: i Italien, Frankrig, Rusland, Holland osv.
29. Nye opfindelser (på det praktiske område)
30. Utopi

I slutningen af brevet sørger han for at tilføje, at »selvfølgelig afventer [de] forslag og arbejder fra alle dem, som har *moderne* principper«.⁶

Ved mødet den 18. februar 1924 bliver det endelige projekt vedrørende Bauhaus-bøgerne en realitet. Først planlægger man udgivelsen af et periodisk tidsskrift; men Gropius tøver på grund af de frister og tidsbegrænsninger, et sådant foretagende medfører. I stedet foreslås en række små pjecer eller bøger, skrevet af medlemmer af Bauhaus og andre personer, som er en del af hans »Ideenkreis«. Man bestemmer sig for denne løsning. Ved mødet den 8. maj 1924 forelægger Gropius mestrene et projektudkast, som bebuder udgivelsen af 25 Bauhausbücher. Efter en korrektur bliver et endeligt dokument på tre sider trykt: Efter en tekst, der beskriver målsætningen og hovedindholdet i samtlige bøger, bliver 31 titler til sidst bekendtgjort. Denne vigtige tekst sammenfatter projektets mål, som i løbet af de seks år, projektet eksisterede, aldrig bliver taget op til revision. Den fortjener derfor, at man kigger lidt nærmere på den.

Det siges, at Bauhaus-forlaget udgår fra en »Erkenntnis [...] dass alle Gestaltungsgebiete des Lebens miteinander eng verknüpft sind« og fra en stærk følelse af ufuldkommenhed, som de personer »[die] sich über den Stand neuer Forschungen, neuer Ereignisse eingehend unterrichten [wollen]« har over for den »overfladiske« og »utilstrækkelige« karakter. Det er for at reagere på denne situation, at Bauhaus-bücher »künstlerische, wissenschaftliche und technische Fragen behandeln [werden], unter dem Aspekt ihres gegenseitigen Zusammenhanges«. Serien henvender sig især til kunstnere, som er forankret i deres respektive specialiteter (»den in ihrer Spezialarbeit verankerten heutigen Gestaltern«), for at gøre det muligt for dem, »einen Vergleichsstab für ihre eigene Kenntnisse und den Fortschritt in anderen Arbeitszweigen zu schaffen« ved at fremstille de problemstillinger, som er nærliggende og beslægtede med deres. Til et projekt af et sådant omfang har Bauhaus-forlaget sikret sig samarbejdet med specialister fra forskellige lande, »die ihre Spezialarbeit bewusst der Gesamtheit heutiger Lebenserscheinungen einzugliedern bestrebt sind«. ⁷ Listen med de 31 titler følger denne tekst, hvor man genkender det dobbelte projekt nævnt ovenfor: dels at styrke opfattelsen af Bauhaus i Tyskland og i udlandet, dels at videreføre den grundlæggende pædagogiske målsætning, som Bauhaus har gjort til sin opgave. Men medens dette mål i dette dokument kun er rettet mod kunstnerne, breder det sig i Moholy-Nagys korrespondance til de påtænkte forfattere, »einem jedem heutigen Menschen« og »dem grossen Publikum«, til hvem man ønsker en tekst, som er redigeret »in leicht verständlicher Weise«. ⁸ I et langt brev dateret den 26. juli 1924 og adresseret til Theo van Doesburg omtaler han sit projekt på følgende måde:

Jeg har med stor glæde kastet mig udgivelsen af Bauhaus-bøgerne, har også heri lagt meget arbejde, så man ud af bøgerne som helhed får et virkeligt tværsnit af tiden, vor tid. ⁹

I seriens præsentationstekst genkender man to af Bauhaus' fundamentale tanker og overbevisninger. På den ene side fordrer den generelle tilstand i samtiden, at der reageres på en konstruktiv, bevidst og ansvarlig måde, og i Tyskland præsenteres Bauhaus som det sted, hvor denne opgave bliver løst optimalt. På den anden side kræver situationens karakter arbejdet med en syntese, i hvilken den indbyrdes afhængighed og gensidig påvirkning mellem de forskellige områder af det sociale liv bliver lagt for dagen. Men det er kun Gestalter, vores tids kunstnere, der besidder den 'nye vision', som er nødven-

7. Disse og følgende uddrag stammer fra brochuren med titlen *Im Bauhausverlag erscheinen demnächst die Bauhausbücher* (Inv. Nr. 8242), i hvilket man desuden meddeler den nylige udgivelse af bogen *Staatliches Bauhaus Weimar* og *Meistermappe*, som indeholder de otte *Formmeister* raderinger (7). En bestillingskupon ledsager det hele, hvor der er gjort plads til syv Bauhaus-bücher, »sofort nach Erscheinen zu liefern«. Det er ikke dateret, men er sandsynlig dato er 1924.
8. Breve til Albert Gleizes (12. september 1925), til Mart Stam (19. september 1925) og til Fritz Wichert (1. oktober 1925).
9. I dette vigtige brev på seks sider, hvor han blandt andre emner nævner »van Doesburg affæren«, imøde- så Moholy-Nagy endnu udgivelsen af de otte første bind i sommeren 1924. Bauhaus-forlagets fallit og lukningen af Bauhaus i Weimar forsinkede denne forfaldsdag med mere end et år. Bøgerne kom ud fra de to bogtrykkeres trykpresse midt i oktober 1925 med følgende bemærkning: »Dieses Buch wurde im Sommer 1924 zusammengestellt. Technische Schwierigkeiten verhin- derten das rechtzeitige Erscheinen«.

dig for denne opgave. Man genfinder her - i en mindre middelalderlig version af manifestet fra 1919 - alle de vigtige paroler: »Kunst und Technik: eine neue Einheit« og »Unity in Diversity« (Gropius), »Die Zukunft braucht den ganzen Menschen« og »Seeing everything in relationships« (Moholy-Nagy).

Hovedidéen i et sådant projekt er ikke fuldstændig ny for perioden; den lader sig indskrive i rækken af eksperimenter, som er gennemført andetsteds. Således er det umuligt i Bauhausbücher-projektet ikke at genkende tidsskriftet »*Esprit Nouveau, Revue internationale d'esthétique*«'s intellektuelle program. Tidsskriftet udkom i 28 numre fordelt over årene 1920 til 1925, og programmet blev sammenfattet på omslaget som for eksempel: Eksperimentel æstetik - Maleri - Skulptur - Arkitektur - Litteratur - Musik - Ingeniørens æstetik - Teatret - Varietéen - Biografen - Cirkussen - Sportsgrene - Kostumer - Bogen - Møbler - Æstetikken i den moderne livsstil. Moholy-Nagy kendte tidsskriftet, inspireret af Le Corbusier, godt, hvad enten det skyldtes hans samarbejde med Kassák eller hans omgang med kredsen omkring Sturm lige fra dengang, den blev etableret i Berlin, i januar 1920. Det er også lidt den samme ånd, som animerede Kassáks monografi udgivet i Wien i 1922, *Buch neuer Künstler*, til hvilken han bidrog fra Berlin, og ved hjælp af hvilken han kom i kontakt med flere betydningsfulde kunstnere og tidsskrifter (*De Stijl, Esprit Nouveau, Der Sturm, Dada, Gegenstand, Das Kunstblatt, Der Cicerone*). Endelig var idéen med at udgive en samling af monografier helliget produktionen og de samtidige kunstteorier heller ikke ny: forlaget Sturm i Berlin har udgivet omkring 50 udgivelser, det samme har forlaget Ma først i Budapest, dernæst i Wien, orienteret især mod litteratur og poesi.

Da de første otte Bauhausbücher udkommer i 1925, efter næsten to års forhindringsløb, meddeles det, at endnu 22 titler vil blive udgivet. I 1926 føjes 17 nye titler til denne liste, mens visse tidligere titler forsvinder. Husker man alle de titler, hvis udgivelse er blevet bekendtgjort siden 1924, opnår man i alt 54 bøger. Man ved, at af forskellige årsager er det kun fjorten titler, som bliver udgivet fra 1925 til 1930. Medens der i 1926 endnu var planlagt 45 titler, finder man senere hen ingen som helst omtale i reklameprospekterne om, at der er nogen titler under forberedelse. Man kan derfor tidsfæste enden på dette ambitiøse projekt til 1926-27. Iblandt de 54 titler, som var planlagt, er det muligt at foretage følgende klassificering:

- Bøger med en fremstilling af produktionen i Bauhaus' værksteder, med tekster og talrige illustrationer: 9 planlagte, 4 udgivne (bog 3, 4, 7, 12).

- Bøger med en fremstilling af det æstetiske, teoretiske og metodologiske indhold i undervisningen i Bauhaus: 6 planlagte, 3 udgivne (bog 2, 9, 14).
- Bøger med en fremstilling af nogle vigtige teoretiske og æstetiske modeller uden for Bauhaus: 5 planlagte, 3 udgivne (bog 5, 6, 11).
- Bøger med en fremstilling af historien bag de vigtigste af epokens avantgarde-strømninger (kubisme, futurisme, dadaisme, Merz, ekspressionisme, De Stijl, Ma) og de æstetiske principper, som viste dem vej: 7 planlagte, 1 udgivet (bog 13).
- Bøger med en fremstilling og en kommentar til den nyeste samtidige produktion i forskellige kunstneriske områder (arkitektur, musik, maleri, litteratur, grafik, teater, fotografering, udstillingsplanlægning): 18 planlagte, heraf 9 om arkitektur, 3 udgivne (bog 1, 8, 10).
- Bøger omhandlende forskellige emner (videnskab og teknik, den kunstneriske situation i udlandet, hverdagens æstetik): 9 planlagte, ingen udgivet.

Som små anekdoter kan det tilføjes, at Moholy-Nagy under en times samtale havde opfordret Albert Einstein til at udgive sine betragtninger i samlingen og ligeledes en matematiker at gøre rede for projektionsgeometrien, at Robert Delaunay i 1928 havde tilbudt Moholy-Nagy et manuskript om tekstil og påklædning, at van Doesburg havde tilbudt ham tre andre titler til samlingen, at Gropius havde afslået et manuskript om spiritisme og Moholy-Nagy et andet om zenitisme, som han anså for at være »*geschichtlich abgegrenzt*«, og at Gropius i 1931 atter overvejede sammen med Moholy-Nagy at udgive en bog om udstillingsdesign (*Demonstration*).

En analyse af de forskellige udgivne værker går uden for rammerne af dette essay. Vi vil derfor nøjes med enkelte iagttagelser som en følge af sammenligningen mellem projektets tre på hinanden følgende trin, nemlig: det oprindelige projekt (brev til Rodtjenko), det annoncerede projekt (de 54 bøger) og det udførte projekt (serien med de fjorten udgivne bøger).

Det oprindelige projekt består i at fastslå og redegøre for de filosofiske, politiske, æstetiske, antropologiske, økonomiske, teknologiske og videnskabelige fundament for den nye - moderne - vision af verden. Det er underforstået, at Bauhaus - ved hjælp af Moholy-Nagy - ønsker at være et udtryk for denne vision, hvis ene fundamentale princip er den indbyrdes afhængighed mellem de forskellige områder, den er dannet af, hvad man i dag ville kalde for 'den systemiske kompleksitet'. Moholy-Nagy selv har på sin måde givet udtryk

10. Det mest komplette værk om typografi er tilrettelagt af Gerd Fleischmann (red.), *Bauhaus Drucksachen Typografie Reklame*. Düsseldorf, Marzona, 1984, hvor man især på side 326 og 327 kan læse om samtlige tekniske data omkring den typografi, som blev benyttet i Bauhausbücher. De vigtigste tekster af Moholy-Nagy om typografi er følgende: »Die neue Typographie« udgivet i det værk, det ofte har drejet sig om her, *Staatliches Bauhaus Weimar 1919-1923*, Weimar und München, Bauhaus-Verlag und Karl Nierendorf, 1923; »Bauhaus und Typographie«, *Analytische Rundschau*, 14. september 1925, »Zeitgemässe Typografie. Ziele, Praxis, Kritik« in *Gutenberg-Festschrift zur Feier des 25-jährigen*. Mainz, Gutenberggesellschaft, 1925, gengivet i det vigtige specialnummer, tilegnet Bauhaus, af tidsskriftet *Offset-, Buch- und Werbekunst* (nr. 7, 1926) sammen med en anden tekst skrevet af ham, »Fotoplastische Reklame«, »Typofoto« udgivet i *Bauhausbücher 8 Malerei: Photographie Film*, 1925 (i anden udgave, 1927: *Malerei, Fotografie, Film*). Man beklager selvfølgelig, at den Bauhausbog bekendtgjort under titlen *Reklame und Typographie* des Bauhauses aldrig fik set dagens lys.

for dette projekt ved den flerfaglige, eller mere præcist tværfaglige (i hvert fald i hans egne øjne) udøvelse af sin kunstneriske produktion. Det dukker op igen 15 år senere, da han, efter at være blevet opfordret til at grundlægge den nye Bauhaus (*New Bauhaus*) i Chicago i 1937, skal redigere et program, som mere ligner et komplet universitetsprogram end en designskoles! Og det er endnu en gang dette projekt, som udgør det altid aktuelle første kapitel »Analyzing the situation« i hans efterladte bog *Vision in Motion*. Men dette projekt er principielt set på ingen måde uberettiget. Det er da også svært at se, hvordan et forsøg på at lægge grunden til den kunstneriske udøvelse og til det, som styrer rammerne om vort individuelle og sociale liv (design, arkitektur, byplanlægning) efter en antropologisk filosofi i overensstemmelse med vores epoke, ikke kan gøre sig gældende med en selvfølgelighed og en påtrængende nødvendighed, som kun bliver bekræftet af de spørgsmål, der ryster slutningen af dette århundrede: etiske problemer, dårlige æstetiske vaner, søgen efter forbilleder til skolen og uddannelsen, teknikens begrænsninger, geopolitisk uligevægt osv. Hvad man til gengæld kan bebrejde Moholy-Nagy er at have undervurderet afstanden mellem idé og realitet, mellem koncept og handling og måske også have troet det muligt at fremskynde og gennemtvinge en sådan vision.

Det til syvende og sidst fastlagte projekt for serien *Bauhausbücher* indsnævrer betydeligt det oprindelige projekts vifte af emner uden af den grund at opgave de ledende principper, hvis relevans og frodighed sandsynligvis ikke har brug for yderligere forklaringer for at blive godkendt. Man bemærker bestræbelserne for at repræsentere de bevægelser og idéer, som Bauhaus ikke helt og holdent tilsluttede sig (for eksempel dadaisme, suprematisme, neoplasticisme, ekspressionisme), ligesom åbningen mod områder af den kunstneriske produktion, som ikke var dens særkende (musik, litteratur, film osv.). En intuitiv fornemmelse af, snarere end begrundet vished om, at de videnskabelige discipliner kunne bidrage med dels en bekræftelse, dels en bredere og strammere teoretisk ramme omkring idéerne udviklet af Bauhaus, retfærdiggør det faktum, at man havde planlagt enkelte titler på det område. Endelig giver Bauhaus' karakteristiske internationalisme sig udtryk i samlingens interesse for at præsentere den kunstneriske situation i andre lande (Rusland, Amerika, Tjekkosllovakiet osv.).

Hvad angår det projekt, som rent faktisk blev udført, må man indrømme, at det på trods af dets tydelige beskedenhed vil forblive et af dette århundredets mest originale redaktionelle eksperimenter, ikke kun på grund af dets radikale typografiske fornyelse, som er dets særkende, og som man ofte har bemærket (fig. 3), men ligeledes for dets filosofiske hensigt, som drev det fremad.¹⁰

Modtagelsen af og tiden efter Bauhausbücher

Det er nødvendigt som konklusion at sige et par ord om modtagelsen af og tiden efter Bauhausbücher. Allerede fra 1926 vedlægger reklameprospekterne uddrag fra pressen, som lovpriser fornyelsen, originaliteten, betydningen mv.¹¹ omkring Bauhaus-bøgerne. Men endnu mere sigende er opgørelsen af de på hinanden følgende genoptryk af de forskellige bøger og de tilsvarende oplagstal. Det oprindelige oplag af den første udgave var på 1.150, 2.300 eller 3.450 alt efter, hvilken bog det var. For flere af bøgerne var det nødvendigt ret snart at trykke et nyt oplag. Således var allerede i 1927 - da anden udgave af Gropius' bind (bog 1) og Moholy-Nagys (bog 8) udkom - bog 2, 3, 5 og 6 udsolgte, og visse ville ikke blive genudgivet, da klichéerne ikke var blevet bevaret, dengang Bauhaus-forlaget gik fallit. I 1928, da bindet om Klee (bog 2) bliver genudgivet, er bog 3, 5 og 6 stadigvæk - og vil altid forblive - udsolgte, medens bog 1, 2, 8, 9 og 10 er nået til deres anden udgave. Endelig i 1930, da seriens - i kronologisk rækkefølge - sidste bind (bog 12) om Dessaus bygninger udkommer, er bog 3, 4, 5, 6 og 7 udsolgte, medens nr. 1 er nået til sin sjette udgave, bog 2 til sin anden, 8 til sin femte, 9 til sin anden og 10 til sin femte udgave.¹² Siden hen er salget gået ned på grund af den økonomiske og politiske situation.

Efter anden verdenskrig blev de forskellige bøger i *Bauhausbücher*-serien en sjældenhed. I slutningen af 50'erne tog forlæggeren kontakt med Walter Gropius via Hans Maria Wingler med den hensigt at ville genoptrykke de mest efterspurgte bøger.¹³ Gropius og Sibyl Moholy-Nagy overdrog da deres rettigheder til Hans Maria Wingler, som i 1960 grundlagde Bauhaus-Archiv. Han nægtede at gå med på forlæggeren Langen-Müllers betingelser, som han mente gik imod seriens grundlæggeres ånd, og endte med at indgå en aftale med forlaget Florian Kupferberg i Mainz om at udgive en ny serie *Neue Bauhausbücher*. I denne nye serie udkom fra 1968 tolv af de fjorten originale titler (bog 3 og 9 findes ikke) sammen med andre titler, som man anså for beslægtede på grund af deres indhold eller deres teoretiske og metodologiske argumenter.

Mindre kendt måske er eksistensen af Moholy-Nagys projekt i Chicago med at grundlægge serien *New Bauhaus Books*. Dette projekt, ligesom i øvrigt det oprindelige ambitiøse program han havde udtænkt for »New Bauhaus«, lykkedes ikke - især af økonomiske grunde.¹⁴ Han lavede i 1937-38 en foreløbig liste på 27 titler, blandt hvilke man genfinder visse titler, som var tænkt til Bauhausbücher. Serien skulle have været udgivet af New York-forlaget W.W.Norton:¹⁵

11. Af de politiske årsager, som allerede er blevet nævnt, havde Gropius pålagt et bureau at indsamle emnevis alle de artikler om Bauhaus, som var blevet udgivet i den nationale og internationale presse. Sagsakterne vedrørende *Bauhausbücher* opbevaret i Bauhaus-Archiv indeholder tæt på 70 forskellige anmeldelser, de fleste fra året 1926.

12. Det spring, man konstaterer mellem 1929 (bog nr. 1, 8 og 10 er her kun udgivet i en anden udgave) og 1930 (i henholdsvis sjette, femte og femte udgave), er svært at forklare. En fejl må have sneget sig ind på trykpladen, for i stedet burde man læse henholdsvis 6. oplag, 5. oplag og 5. oplag (og ikke udgave), hvilket bekræftes af et brev fra Gropius til forlæggeren (november 1930), hvori han ligeledes nævner muligheden af en engelsk oversættelse af enkelte bind, samt en udveksling af bogføringskorrespondance samme år med den samme forlægger.

13. Brev fra H.M. Wingler til H. Bremer, dateret den 14. september 1979.

14. Den detaljerede historie bag grundlæggelsen af New Bauhaus og dets ti første leveår indtil Moholy-Nagys for tidlige død i 1946 samt den kritiske gennemgang af programmernes indhold præsenteres i A. Findeli: *Moholy-Nagy et la renaissance du Bauhaus à Chicago*. Québec, Septentrion et Paris, Klincksieck, 1995.

15. Gropius Papers, Houghton Library, Cambridge, Mass.

16. L. Moholy-Nagy:
The New Vision. New York,
W.W. Norton, 1938.

Dr. S. Giedion	»Recreation & Leisure«
Dr. S. Giedion	»Chaos and Construction«
J.J. Sweeney	»New Painting«
D.A. Dorner	»Gropius-Monography«
L. Moholy-Nagy	(Reprint) »New Vision«
L. Moholy-Nagy	»Painting Photo Film«
	(Light new medium of expression)
L. Moholy-Nagy and Gropius	»Exhibition Architecture«
J. Albers	»Lectures for Basic Design«
J. Tschichold	»The New Typography«
P. Nelson	»Social Services« (hospitals etc.)
Le Corbusier	»America«
R.J. Neutra	»Hollywood«
P. Morton Shand	»Cinemas«
O. Schlemmer and (Xanti and Dr. Curjel)	»Theater«
Fr. Kiesler and Calder	»Tomorrow«
Lønberg-Holm and Kocher	»Integrated House«
N. Gabo and Pevsner	»New Assembly«
H. Bayer	»Advertising«
A. Barr	»The New Museum«
Prof. Bernal	»Utopias of Today«
O. Berger	»Textiles«
H. Morris	»Village-Colleges«
Prof. H. Read	»Surrealism«
Dr. C. Welcker	»Constructivism«
J. Richards	»London New«
F. Lager	»Cubism«
H. Arp	»Poetry«

Kun ét værk udkom med benævnelsen »New Bauhaus Book«: nemlig den udvidede amerikanske version *The New Vision* af Bauhausbücher 14.¹⁶ I 1945 udkom et værk skrevet af Walter Gropius *Rebuilding our Communities*, en udskrift af en meget vigtig forelæsning holdt i Chicago i slutningen af krigen, hvor han fremsætter nogle byplanlægningsprincipper, som går imod CIAM og Hilbersheimers modernisme. Værket udkom under benævnelsen »ID Books«, idet New Bauhaus i 1939 er blevet erstattet af School of Design og senere i 1944 af

Institute of Design (ID). Andre værker skulle have set dagens lys i denne samling med følgende emner: maleri, skulptur, indendørsdesign, møbler, udstillingsdesign, industriel design, fælles forsamlingshuse, film, fotografi, keramik, farve, typografi, børns kunst. Et af dem eksisterer som manuskript: en afhandling af Bob Erickson afleveret i 1946 på Institute of Design under Moholy-Nagy ledelse. Den omhandler Ericksons erfaring med et værksted for børn, kaldet »A Child Sees«, der var blevet oprettet i School of Designs regi.¹⁷

17. Manuskript
afleveret til Bauhaus
Archiv af forfatteren.

Konklusion

Man kan spørge sig selv, om Bauhaus-bøgerne og idéen med projektet i dag har aktualitet og relevans. Vi er overbevist om, at vores samtid har alt det, der skal til for at sætte pris på og være opmærksom på de mål, som Moholy-Nagy og Gropius fremsatte i deres første dokument i 1924, på den betingelse selvfølgelig, at man foretager en tilsvarende overførelse til den nuværende »Weltanschauung«. Det vil vi forklare nærmere. Da Moholy-Nagy i 1937 grundlægger New Bauhaus i Chicago, formulerer han et hovedprincip, som samtidig med at det var tro mod ånden i det tyske Bauhaus alligevel adskilte sig fra den for at tage hensyn til de nye forhold. Han erstatter således polariteten Kunst/Teknologi med den mere dynamiske triade Kunst/Videnskab/Teknologi for at skabe et program, hvor videnskaben principielt set ville få en stor betydning: fysik/kemi, biologi, humanistiske og sociale videnskaber. Da man i 1955 i Ulm indviede Hochschule für Gestaltung med Bauhaus som en tydelig model, så man de teoretiske og filosofiske regler, som kunsten havde været forsynet med i Weimar i »die Formlehre«, forsvinde gradvist til fordel for de egentlige videnskaber: sociologi, metodologi, matematik, epistemologi, semiotik, mekanik osv. Det var polariteten Teori/Praksis, som da gjorde sig gældende som programmets skabende princip. I de to citerede tilfælde er det ubestrideligt, at man - selv om man fjernede sig fra idéen med Bauhaus i Weimar - forblev tro mod dens ånd. Under hvilken form ville det fundamentale princip komme til udtryk i dag - et princip, som skulle være bestemmende for et program for en skole viet til opbyggelsen af vore skabte omgivelser og - i udvidet betydning - et program for et tværfagligt redaktionelt projekt, der gør det muligt at undersøge og overveje problematikken ved princippet? Vores erfaring viser, at polariteten Tanke/Handling er bedst til at kunne forstå de mest brændende spørgsmål i dag. Hvad angår æstetikken, optræder den som »mægler« mellem disse to poler ved at give tanken mulighed for at gøre handlingen passende frugtbar og

18. Gennem de sidste ti år er man mærkeligt, men karakteristisk nok vidne til en mangfoldighed af værker om æstetik. Alene inden for det franske område er titlen på det værk, som er tilrettelagt af Chr. Bouchindomme og R. Rochlitz: *L'art sans Compas (Die Kompasslose Kunst)* Paris, Ed. Du Cerf, 1992, i sig selv et helt program! Efter vores mening er de æstetiske principper, som i dag er bedst til at give stof til eftertanke, de som er udviklet af Fr. Schiller i hans *Briefe über die ästhetische Erziehung des Menschen* (1794-95).

handlingen mulighed for at orientere og styrke tanken i en nyoprettet triade Logik/Æstetik/Etik. Desværre er det ikke længere kunsten - i det mindste ikke den samtidige kunst, som hele tiden er beskæftiget med at spekulere over fund af Duchamp og Malevitch eller er alt for tummelumsk på grund af besættelsen af IT og interaktivt blændværk - der fra en svunden tid kan forsyne os med tilstrækkelig frugtbar muld til at afdække og teoretisere en sådan æstetik.¹⁸ Det er ved hjælp af andre menneskelige aktiviteter, som interesserer sig mere for den fundamentale antropologiske og politiske (i den oprindelige mening) forskning, der har betydning for mennesket, at man vil kunne opbygge en sådan »æstetisk udøvelse«.

Oversat af Susanne Falck